

LBRIS

We know
books

Antoaneta Olteanu

MITOLOGIE ROMÂNĂ

Volumul I

Ediția a III-a, revizuită

Ilustrații de József Vass

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Cuvânt înainte	13
SCURTĂ EVOLUȚIE A CREDINȚELOR MITOLOGICE	43
Între paranteze, despre mitologia traco-dacă	59
MITUL – ÎNCERCĂRI DE DEFINIRE	70
Ce este mitul	70
Nevoia de sacru	75
Riscurile oralității	77
Studiul gândirii mitice – un scurt istoric	78
Bibliografie.....	104
STUDIUL MITOLOGIEI ÎN ROMÂNIA	107
Călătorii.....	107
Studiul sistematic al mitologiei.....	115
Ecouri ale școlii mitologice	116
Școala comparatistă.....	127
Clasicii mitologiei românești. Întoarcerea la folclorul viu	133
Modele de gândire a satului românesc	143
Eliade și hermeneutica mitului românesc	152
Studiul mitologiei în perioada comunistă	153
Preocupări recente pentru culegerea și studiul textelor mitologice	166
Și totuși, mitologie română.....	181
Personajele malefice, o clasificare	183
Bibliografie.....	187
COSMOGONIA	197
Facerea lumii	197
Apele cosmice. Imersiunea	200
Creatorii. Dualismul cosmogonic.....	202
Dumnezeu și broasca	207
Dumnezeu și ariciul	208
Creatorul unic	210
Triada divină: Dumnezeu, Sf. Petru și Faraon.....	211
Urzirea pământului	212
Pământul.....	214
Modelarea pământului	214
Sacralitatea pământului	216
Stâlpii pământului	217
Cutremurele	220
Formele de relief.....	222
Munții.....	222
Văile și dealurile	224
Câmpul cu florile	224
Ape cosmice, ape terestre	227
Apa Sâmbetei	228
Apele potabile	229
Sorbul Apelor.....	231
Cerul și componentele sale.....	233

Bolta cerului.....	235
Torțile cerului.....	236
Stâlpii cerului.....	237
Deschiderea cerului.....	237
Soarele.....	239
Luna.....	247
Stelele.....	249
Calea Lactee sau Drumul Robilor.....	251
Sfârșitul lumii.....	252
Semne premonitorii.....	254
Bibliografie.....	255
PERSONAJE MITOLOGICE IN ILLO TEMPORE.....	258
Dumnezeu și Sf. Petru.....	258
Dumnezeu.....	258
Sf. Petru.....	261
A fost odată pe pământ.....	265
Primii oameni.....	267
Facerea femeii.....	271
Cultivarea pământului.....	273
Jidovii.....	274
Urieșii.....	278
Novacii.....	283
Căpcăunii.....	284
Rohmanii, Blajinii.....	286
Piticii.....	292
Alți locuitori ai pământului.....	293
După noi.....	294
Draci, diavoli.....	295
Dracul.....	295
Urmașii creatorului.....	297
Dracul cosmic.....	300
Dracul pe pământ.....	301
Diavolul.....	306
Ajutoarele divine.....	307
Sf. Ilie.....	307
Sf. Gheorghe.....	310
Sf. Simion.....	312
Iuda.....	314
Maica Domnului.....	314
De la Sf. Nicolae la Moș Crăciun.....	315
Bibliografie.....	326
TIMPUL SACRU.....	329
Considerații despre timp și calendar.....	333
Anotimpurile.....	343
Un an și mai multe începuturi.....	345
Ajunurile.....	345
Anul Nou.....	346
Buna-Vestire.....	349

Sf. Gheorghe.....	352
Sf. Andrei.....	354
Zilele săptămânii	358
Luni.....	362
Marți.....	365
Miercuri.....	368
Joi.....	369
Vineri.....	370
Sâmbătă.....	374
Duminică.....	377
Zile și nopți.....	380
Ziua.....	380
Miezul zilei, miezul nopții.....	380
Noaptea.....	382
Luna.....	383
Lunaticii.....	386
Lună nouă.....	387
Lună plină.....	390
Eclipse.....	390
Ieșirea din timp.....	392
Bibliografie.....	401
Spațiul sacru.....	405
Trăsături ale lumii sacralului.....	405
Opozițiile binare în lumea sacralului. Stânga/ dreapta.....	410
Pluralitatea lumilor.....	416
Lumea noastră.....	416
Casa.....	416
Fereastra.....	418
Vatra.....	421
Hornul.....	424
Pragul.....	427
Streașina.....	429
Locuri necurate.....	430
Drumul.....	431
Urma.....	433
Răscrucea, răspântia.....	439
Hotarul.....	440
Fierăria.....	441
Moara.....	443
Curcubeul.....	446
Lumea cealaltă.....	448
Lumea basmelor.....	450
Lumea morților.....	452
Viziunea creștină.....	452
Viziunea populară arhaică.....	467
Bibliografie.....	478
Indice de materii.....	483
Indice de nume.....	492

SCURTĂ EVOLUȚIE A CREDINȚELOR MITOLOGICE

Există ceva divin în lume,
cum există ceva lumesc în divinități¹.

Vom încerca să facem, în rândurile care urmează, o scurtă trecere în revistă a istoriei umanității, din dorința de a surprinde evoluția credințelor mitologice, religioase. E foarte greu să fie identificate mai apoi, cu precizie, trăsături ale lor în sistemul mitologic mai coerent, atestat mult mai târziu, ale oricărui sistem mitologic, deși se tot fac încercări forțate de a surprinde aceste puncte de plecare. Fără îndoială fiecare perioadă a lăsat, în sistemul de credințe pe care îl cunoaștem astăzi, urme numeroase, dar subliniem este imposibil și nici nu are rost să facem un demers prin care să atribuim unei ere sau alteia, unei mitologii cu care am venit în contact, de-a lungul formării noastre, elemente extrem de precise. Doar simplele comparații între elementele mitologiilor arhaice, primitive, care au început să fie puse laolaltă mai ales odată cu dezvoltarea perspectivei comparatiste și, mai apoi, a hermeneuticii credințelor religioase și mitologice ne arată similitudini numeroase întâlnite aici. Perspectiva comparatistă, pe care se bazează mai apoi și școala structuralistă, cu referire la indo-europeni sau nu, subliniază niște tipare generale de gândire la marile familii de populație, fiecare dezvoltând mai apoi, în funcție de contactele ulterioare, mai mult sau mai puțin specifice, concreșcențe care duc la individualizări relative ale sistemelor mitologice moderne.

Oamenii au simțit dintotdeauna nevoia de a se li se răspunde la întrebări fundamentale, obsesive, care se repetau: de unde au apărut ei înșiși, cum a apărut lumea, cine este creatorul ei/ al tuturor, cum de au știut aceștia să performeze acele activități pe care le făceau și care s-au dovedit esențiale pentru supraviețuire. Pentru multe populații, tocmai gruparea la un loc a narațiunilor despre trecut, despre originea lumii, a

¹ Jean-Pierre Vernant, *Mit și religie în Grecia antică*, Ed. Meridiane, București, 1995, p.13.

oamenilor, zeilor și a ordonării activității lor este ceea ce se numește în fapt mitologie sau religie. Evident, caracterul ritual, repetabil, obligatoriu chiar nu reiese de fiecare dată din poveștile sacre, dar, din generație în generație, în urma comentariilor făcute asupra acelor texte cu caracter de instituire, au înțeles caracterul originar al multora dintre aceste narațiuni, încercând pe cât posibil să le păstreze acțiunea și mai departe. Interesant este că mitologiile mari, superioare, nu răspund decât vag la problema creației, și acesta fiind un alt argument că ele au apărut într-o perioadă mult mai târzie decât cea în care activau mitologiile/ religiile mai vechi.

Primele reprezentări mitologice, deloc conștientizate ca atare, erau de fapt primii pași pe care omul încerca să-i facă pe drumul cunoașterii și luării în posesie a lumii înconjurătoare. Găsirea de aliați, de protectori în necunoscutul din jur s-a manifestat sub forma patronilor, a divinităților cerești, a personificărilor naturii, într-o ordine care este destul de greu de stabilit. În același timp, credințele despre moarte, despre natura muritoare a oamenilor și-a lăsat, la rândul ei, o amprentă inconfundabilă în structurarea unui sistem de credințe mai bogat. Ordinea pe care o făcea omul în jur începea să se observe și în modelul identificat la ființele superioare. Pentru a lua în posesie aceste cuceriri, avea nevoie și de structurile mitice și rituale care îi consolidau statutul în lumea de jos. Mircea Eliade spunea: „Când mitul cosmogonic povestește cum a fost creată Lumea, el revelează în același timp emergența acestei realități totale care este Cosmosul și regimul lui ontologic: el spune în ce sens Lumea este. Cosmosul este de asemenea și ontofanie, manifestare pleneră a Ființei. Și pentru că toate miturile participă într-un anumit fel la tipul mitului cosmogonic – căci orice istorie a ceea ce s-a întâmplat în *illo tempore* nu este decât o variantă a istoriei exemplare: cum s-a născut Lumea – urmează că toată mitologia este o ontofanie. Miturile relevează structurile realului și multiplele moduri de a fi în lume. Iată pentru ce ele sunt modelul exemplar al comportamentelor umane: ele povestesc istorii *adevărate*, referindu-se la lucruri *reale* (...). Revelând istoria a ceea ce s-a întâmplat în *illo tempore*, se revelează dintr-o dată o irupere a sacrului în Lume...”²

Prin urmare,

1. prima perioadă identificabilă în istoria omenirii este **paleoliticul (20.000 – 8.000 î.H.)**. Acum încep să apară reprezentări conform cărora ființele mitologice îi învață pe oameni ocupațiile – vânătoarea, creșterea

² Mircea Eliade, *Mituri, vise și mistere*, Ed. Univers enciclopedic, București, 1998, p.11.

animalelor, tehnicile de luptă, țesutul etc. Primitivii încep să elaboreze reprezentări despre ființe supreme uranice, personificări ale Cerului, pentru a fi mai apoi înlocuiți, pe măsură ce oamenii evoluau, cu zei dinamici, solari, cu zei ai furtunii și ai fecundității. Descoperirea agriculturii aduce în prim plan marile zeițe, zeițe-mame, alături de soții lor, care de-acum nu mai sunt autonomi și așa de puternici („zeul fecundator nu mai creează lumea, cum zicea Eliade, acum se mulțumește s-o fertilizeze”³; cu timpul marea zeiță se îngrijește singură de fertilitatea lumii). Înainte de matriarhat a existat așa-numita *Urkultur*, când ocupațiile erau culesul și vânătoarea animalelor mici. Aici structura socială ar fi fost monogamia și exista egalitatea drepturilor între soți⁴. După *Urkultur* ar fi urmat două forme de societate: societatea totemică, în care domină bărbatul; societatea matrilocală, matriarhală, în care domină femeia. Așa cum spunea Eliade, matriarhatul nu poate fi un fenomen primordial. El n-a luat naștere decât după descoperirea culturii plantelor și a proprietății asupra terenurilor cultivabile⁵. Vom da aici un citat sintetizator din Mircea Eliade despre felul în care s-au structurat aceste reprezentări: „După școala istorico-culturală, stadiul cel mai vechi al civilizației umane ar fi cel numit *Urkultur*: economia acestor societăți s-ar baza pe cules și vânătoarea animalelor mici; structura socială ar fi monogamia și egalitatea drepturilor între soți; religia dominantă ar fi un fel de *Urmonotheismus*. Acestui stadiu îi corespund astăzi, mai mult sau mai puțin, culturile și religiile celor vechi australieni, pigmei, fuegieni și ale unor populații primitive. Când s-au schimbat mijloacele de existență, adică bărbatul a învățat să prindă vânat mare, iar femeia a descoperit cultura plantelor, această *Urkultur* ar fi dat naștere la două forme mai complexe și mai tranșante ale societății: cele numite *Primärkulturen*: pe de o parte, societatea totemică în care domină bărbatul, pe de altă parte, societatea matrilocală și matriarhală în care domină femeia. În această ultimă formă și-ar fi găsit resursele, precum și punctul maxim de înflorire cultul Pământului-Mamă”⁶.

Așa cum vom vedea, multe reprezentări mitologice din spațiul românesc (uneori și din cel european), încă mai păstrează ecouri ale acestei dominații feminine în lumea puterii. În afară de credințele religioase, elemente matriarhale s-au mai păstrat până destul de târziu,

³ *Ibidem*, p.149.

⁴ *Ibidem*, p.185.

⁵ *Ibidem*, p.186.

⁶ *Ibidem*, p.185.

cutume ce datează din perioada matriarhală. Un călător englez, John Hawkins, descrie, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, asemenea elemente din Grecia insulară: „În numeroase insule fata cea mai mare primește ca moștenire o parte din casa familiei, cu mobila din ea și o treime din proprietatea mamei, care, în realitate, în cele mai multe cazuri, constituie principalele mijloace de subzistență; celelalte fete, când se căsătoresc, au și ele dreptul la o parte din casa familiei și la același procent din restul bunurilor care mai rămân...”⁷

La rândul ei, Marija Gimbutas identifică, din paleolitic până în neolitic, pe o durată de peste douăzeci de mii de ani, existența unei culturi matrifocale, matrilineare centrată pe agricultură, cu o populație preponderent sedentară, pacifistă. Marea Zeiță, reprezentată adesea ca o femeie corpulentă, șezând, avea drept atribute mai multe animale, parte dintre care le regăsim și mai târziu având o importanță mitologică accentuată: taur, câine, urs, căprioară, țap, albină, fluture, broască țestoasă, iepure de câmp, arici. Mai târziu, din această mamă cosmică începe să se detașeze cultul unor zeițăi agricole, protectoare ale fiecărei parcele de pământ arabil cucerite. După această etapă de fragmentare, se unifică reprezentările legate de aceste fapte divine, apărând în mod clar imaginea zeiței pământului. Cum spunea Boris Rîbakov, „zeița pământului este privită de-acum ca mamă a întregii naturi, a tot ce folosește omul: câmpuri, plante, copaci, animale. Ea devine zeiță a naturii și este considerată ca mamă a tot ce are viață”⁸.

Reprezentările oamenilor despre moarte, despre viața de apoi, au apărut încă la neanderthalieni, în ale căror morminte au fost găsite instrumente folosite în mediul domestic, arme și oase ale unor animale sacrificate. Acest lucru documentează astfel convingerile pe care le aveau într-o altă realitate, guvernată de patroni importanți, în care puteau pătrunde, după moarte, dacă erau îndeplinite anumite condiții⁹. În această perioadă încep să se consolideze credințele despre cer, astre. Întâlnim, așa cum am spus, o formă primitivă de monoteism, fiind vorba de o singură divinitate supremă care a creat lumea; de regulă nu este reprezentată nicicum, nu are temple, nici preoți. Este evidențiată valoarea simbolică a unor obiecte profane, care sunt puse în legătură cu echivalente mitologice,

⁷ Apud Marija Gimbutas, *The Civilization of the Goddess*, Harper, San Francisco, 1991, p.344.

⁸ V.V. Ivanov, V.N. Toporov, *Slavianskie iazikovîe modeliruiuşcie semioticeskie sistemî. Drevnii period*, Nauka, Moscova, 1965, p.162.

⁹ Cf Karen Armstrong, *Kratkaia istoria mifa*, Otkriții mir, Moscova, 2005, p.9, 10.

cu sacrul (hierofaniile). Întâlnim, de regulă, și un cult deosebit al animalelor, sacralizate în urma spaimii pe care oamenii o aveau față de ele (mai ales din cauza dimensiunilor lor mult mai mari decât ale unui umanoid obișnuit). Și în legătură cu oamenii, dar și cu animalele, exista credința reinvierii, în viața de apoi (carnea animalelor se mânca, dar scheletul și blana erau păstrate cu grijă, pentru a nu fi deteriorate și a se păstra integritatea, fiind uneori chiar îngropate cu grijă); în legătură cu acest cult se observă numeroase ofrande aduse animalelor care trebuia să fie sacrificate prin vânatoare, cărora trebuia ca astfel să li se câștige bunăvoința. În urma victoriilor vânătorești ale omului, se constituie, ușor, ușor, și mitul eroului, al luptei cu monstrul, al călătoriilor în lumea cealaltă.

Mai târziu apare ideea de *deus otiosus*: acesta nu se mai implică în viața oamenilor, dar poate fi invocat în situații critice. Treptat se observă o independență din ce în ce mai mare a oamenilor față de zeii în care credeau. Deși se reproșează adesea că divinitatea este un personaj *otiosus*, în realitate omul a devenit, cum spun povestirile românești, mai „păcătos”, mai lipsit de respect față de acest vechi protector. „La început, omul credea într-un singur zeu, atotputernic și atoatefăcător. Mai târziu, ca urmare a împrejurărilor istorice, omul l-a neglijat și l-a uitat chiar pe acest zeu unic, lăsându-se implicat în credințe din ce în ce mai complicate într-o multitudine de zei și zeițe, de spirite ale morților, strămoși mitici și așa mai departe”¹⁰. „Omul primitiv, doar prin faptul că făcea progrese materiale și culturale, trecând de la stadiul culesului la agricultură și viața pastorală, cu alte cuvinte, prin simplul fapt de a face istorie, și-a pierdut credința într-un singur zeu și a început să se închine la o mulțime de zei inferiori”¹¹. În strânsă legătură cu ideea de mai sus apare cea care afirmă o îndepărtare ireversibilă în plan spațial. Se spunea astfel că lumea cealaltă era cândva extrem de accesibilă oamenilor, dar mai apoi aceștia au pierdut accesul la ea. Pe atunci oamenii erau nemuritori, trăiau în armonie cu zeii, cu animalele și natura. Este frecvent întâlnită imaginea arborelui lumii (alteori a podului), văzut ca o poartă de acces prin care se putea ajunge în lumea zeilor. Apoi, se spune, a venit o catastrofă și accesul s-a pierdut. Pentru a face din nou referire la Mircea Eliade, spunem și noi că numeroase sisteme mitologice au păstrat acest ecou al unei lumi paradisiace în care primii semeni ai noștri au avut bucuria să trăiască, dar, din păcate, ei n-au știut să aprecieze, să păstreze acest lucru pentru ei și

¹⁰ Mircea Eliade, *Nostalgia originilor*, Humanitas, București, 1994, pp.80-81.

¹¹ *Ibidem*, p.82.

pentru urmași: „Sub o formă mai mult sau mai puțin complexă, mitul paradisiac se întâlnește aproape pretutindeni în lume. El comportă întotdeauna un anumit număr de elemente caracteristice, în afară de nota paradisiacă prin excelență, importanțitatea. Am putea clasa aceste mituri în două categorii: 1. cele ce vorbesc despre extrema apropiere primordială între Cer și Pământ. 2. cele care se referă la un mijloc concret de comunicare între Cer și Pământ (...).// Toate aceste mituri prezintă omul primordial bucurându-se de beatitudine, spontaneitate și libertate, pe care cu atâta amărăciune le-a pierdut în urma unei căderi, adică în urma unui eveniment mitic care a provocat ruptura dintre Cer și Pământ. *In illo tempore*, în acel timp paradisiac, zeii coborau pe Pământ și se amestecau cu oamenii; și oamenii, la rândul lor, puteau urca la cer escaladând un munte, un arbore, o liană sau o scară, ori chiar lăsându-se purtați de păsări¹². Ecouri ale acestor reprezentări le întâlnim frecvent în mitologia românească. Nu numai că omul a pierdut mult din prestigiul pe care îl avea, din avantajele de care dispunea *in illo tempore*; prin comportamentul său nechibzuit i s-a interzis, în ultimă instanță, chiar accesul la sacralitate. Un informator, vorbind despre Iele, spunea: „erau niște zâne, dar acum nu mai sunt, s-a spurcat pământul¹³. Motivul spurcării pământului sau al cerului de către oamenii lipsiți de respect și de cultură socială a fost dintotdeauna un leitmotiv al perioadelor care anunțau schimbări importante în viața oamenilor. Nu se pune problema că oamenii nu ar mai crede în aceste personaje, ci că ei nu mai sunt demni să le vadă și să vorbească despre acestea.

2. **Neoliticul (8000 – 4000 î.H.)** pune un mare accent pe agricultură, respectiv pe vânătoare. Acum au început să apară ritualuri legate de bunul mers al recoltelor, la semănat, secerat etc. De aici și ideea hierogamiei – a nunții sacre a pământului, considerat femeia, sămânța – sămânța divină, ploaia fiind momentul de contopire dintre cer și pământ (de aici, și uniri sexuale ale oamenilor în timpul semănatului, orgii rituale etc.). Nu este întâmplător că, marcați de aceste reprezentări, oamenii au dezvoltat credințe, precum în unele mituri vechi din America de Nord și Europa, în care primii oameni apar din pământ, ca niște plante¹⁴. Cum fertilitatea era elementul cel mai important, cel care garanta roade bogate

¹² Eliade, *Mituri, vise și mistere*, pp.66-67.

¹³ *Sărbători și obiceiuri. Moldova*, coord. Ion Ghinoiu, vol. IV, Ed. Enciclopedică, București, 2004, p.401.

¹⁴ Apud Armstrong, *op.cit.*, p.54.

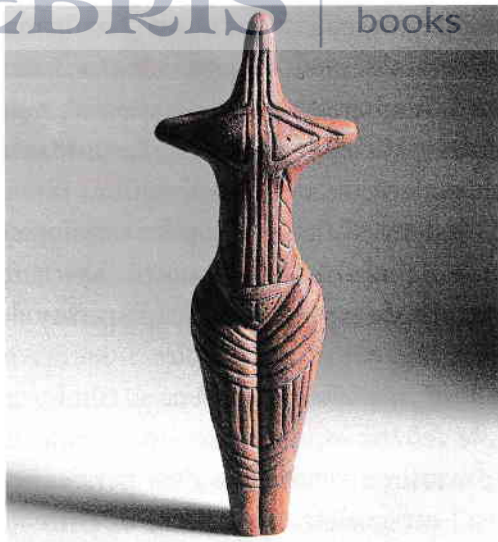
și, în ultimă instanță, viața și bunăstarea celor care trăiau din aceste ocupații, apare imaginea Zeiței-Mamă (uneori ea este nu numai întruparea pământului roditor, ea are și trăsături ale unei zeițe a vânătorii sau dragostei). Schimbarea rezultată din schimbarea acestei perspective este că, de acum, eroul din mituri nu mai este bărbatul, ci femeia. Zeița-Mamă e stăpânitoare a vieții și a morții, chiar dacă de atunci oamenii au tras o concluzie importantă (pe care o vedem și în credințele mitologice românești): este imposibilă o victorie definitivă asupra morții, așa cum nicio fentare a ei, chiar dacă ești avertizat de pericol, nu-l scapă pe om de sfârșitul tragic.

În cartea sa, *The Civilisation of the Goddess*, Marija Gimbutas vorbește despre mai multe aspecte ale zeității supreme, care mai târziu au putut fi chiar ipostaziate separat: „În primul rând Zeița care personifică forța generatoare a naturii. În această categorie intră aspecte diferite ale Zeiței ce propagă viața, o generează, o mențin și o stimulează. În al doilea rând Zeița care personifică forțele distrugătoare ale naturii – Zeițele Morții, reprezentate sub formă de nud, șarpe otrăvitor sau pasăre de pradă: vultur, bufniță, corb sau cioară. Al treilea, Zeița Regenerării, cea care controlează ciclurile vieții din toată lumea naturală. Manifestările ei sunt simboluri variate ale uterului, triumghiul pubian sau fetusul; broască, cârtiță, cap de taur, triumghi sau dublu triumghi. Poate apărea și ca insecte: albină, fluture, molie. Moartea și regenerarea sunt conectate inseparabil cu ciclul normal al naturii; Zeița Morții și Regenerării este descrisă ca o singură zeităte, cu toate funcțiile simultane și în continuumul ciclic al acestor aspecte”¹⁵. În calitate de dătătoare de viață, Zeița putea fi reprezentată sub forma unor animale (căprioară, cerb și urs).

În a doua jumătate a mileniului al patrulea înaintea erei noastre, odată cu venirea indo-europenilor, se produce o ciocnire puternică între două sisteme de credință diferite. Pe de o parte aveam societatea europeană așa cum o știam până acum, matrilineară, matricentrică și endogamă, destul de echilibrată; de cealaltă parte se află societatea indo-europeană mare iubitoare de război (și ierarhia socială, dar și cea religioasă puneau mare preț pe imaginea luptătorului infailibil), exogamă, patriarhală, patrilineară și patrilocală. Și trebuie reținută observația Marijei Gimbutas: nu vorbim de o evoluție, ci de coliziunea a două ideologii diferite¹⁶.

¹⁵ Gimbutas, *op.cit.*, p.223.

¹⁶ *Ibidem*, p.396.

Marea Zeiță, Cultura Cucuteni.

Zeița de la Vidra, Cultura Gumelnița
cca 4200-3900 î.e.n.

Zeița-Șarpe, perioada minoică,
cca 2000 î.e.n.